

Man får lära sig att leva på det man har

En kartläggning
av handelsanställdas
pensioner.

Handels utredningsgrupp
Anton Strömbäck
November 2016

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Inledning	4
1.1 Metod och material	5
1.2 Disposition	6
2. Pensionens beståndsdelar	7
2.1 Allmän pension	8
2.2 Bostadstillägg	9
2.3 Tjänstepension	9
3. Hur ser medlemmarnas pension ut?	10
3.1 Allmänna pensionen	10
3.2 Allmän pension och tjänstepension	11
3.3 Pension efter skatt	13
3.4 Fördelning av total pension före skatt 65–69 år	14
3.5 Privat pensionssparande	16
3.6 Garantipension	16
3.7 Bostadstillägg	18
4. Varför har kvinnor lägre pension?	20
5. Hur påverkar pensions beståndsdelar skillnaden i pension mellan könen?	24
6. Avslutande diskussion – Hur kan den ojämsställda pensionen rättas till?	26
6.1 Arbetslivet	26
6.2 Pensionssystemet	29
Appendix	30
Litteraturförteckning	32

*Jag är säker på att det vi gjort
inte kommer att vara populärt
om 20 år när de som går i pension ser vad vi gjort.*

Göran Persson, februari 2005

Sammanfattning

För handelsanställda pensionerade medlemmar ligger den genomsnittliga allmänna pensionen före skatt på 10 300 kronor per månad. Utöver detta tillkommer också den kollektivavtalade tjänstepensionen som i genomsnitt ligger på 2 800 kronor. Handels pensionärsmedlemmar får därför ut 13 100 kronor före skatt. Efter skatt ligger inkomsten från dessa på cirka 10 500 kronor per månad. Det är under den officiella fattigdomsgränsen.

I rapporten visas också att mer än hälften är helt eller delvis beroende av garantipensionen. Få av de handelsanställda pensionärerna har något privat pensionssparande – endast en fjärdedel. Få har också fått bostadstillägg – endast en femtedel.

Det är stor skillnad mellan mäns och kvinnors pensioner. Även om inte heller mäns allmänna pension är särskilt hög (12 800 kronor) så framstår skillnaden tydligt gentemot handelsanställda kvinnor (9 700 kronor). Inklusiv tjänstepension har män 17 300 kronor och kvinnor 12 000 kronor före skatt. Det innebär att kvinnor har 70 procent av mäns pensioner.

De lägre pensionerna för kvinnor speglar den ojämställdhet som råder på arbetsmarknaden där kvinnor har lägre löner och fler deltider. Det ger lägre inkomster som leder till låga pensioner.

I en avslutande del diskuteras orsaker till de låga pensionerna, och vägar ur dem. De lägre pensionerna beror dels på pensionssystemet som sådant, dels på långvarigt deltidsarbete och därav lägre inkomster. Pensionssystemet behöver reformeras på olika sätt, genom avskaffande av PPM-delen och höjda avgifter in i systemet. Dessutom behöver arbetsmarknaden förändras genom att heltid blir norm även inom handeln. Handelsanställda ska också ha en så god arbetsmiljö att de som vill kan orka arbeta längre. Inte minst behöver också lönenivåerna höjas.

1. Inledning

Trygga anställningar har länge varit en av Handels prioriterade frågor. Det är inte svårt att förstå varför. Ett jobb där arbetstagaren känner sig otrygg, där arbetstider och inkomst hela tiden varierar är inte en förutsättning för ett långsiktigt och hållbart arbetsliv. Det får en negativ inverkan på arbetstagarna och hela branschen. Det påverkar arbetsmiljön, hälsan och möjligheterna till att göra sin röst hörd på arbetet.

Men utöver de direkt negativa effekterna får det även konsekvenser för den anställde på lång sikt. Vilken lön du har, om du jobbar hel- eller deltid, din pensionsålder och hur lång föräldraledighet samt sjukfrånvaro du har under ditt arbetsliv kommer att påverka din framtida pension. Pensionssystemet gör i grunden ingen skillnad mellan individer. Men eftersom pensionen är en avspeglning av den samlade arbetsinkomsten under livet, och denna inte är jämställd så återspeglas det i pensionen. Skillnaderna reflekteras inte bara mellan kön utan även mellan olika sektorer och yrken. (Berggren & Carlen, 2016)

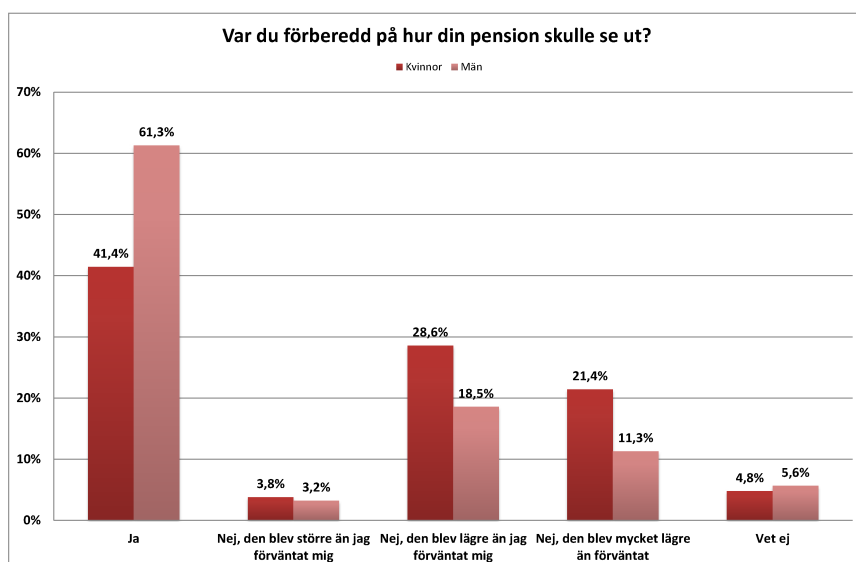
Kommunal visade i sin rapport "Pensionen - en kvinnofälla" att kvinnor och män lever i olika verkligheter som pensionärer. Något som skapats av ojämställda arbetsförhållanden under arbetslivet. Rapporten var även av intresse för handelsanställda eftersom kommunala arbetsplatser i stor utsträckning präglas av liknande arbetsförhållanden med otrygga anställningar, hög grad av deltid och låg bemanning.

Kvinnor inom Svenska Kommunalpensionärens Förbund (SKPF) hade 2013 en genomsnittlig pension på 11 500 kronor i månaden medan motsvarande siffror för män är 15 400 kronor i månaden. Siffrorna inkluderar allmän pension, tjänstepension och privat pensionsparande. Den genomsnittliga pensionen i riket var samma år 12 500 kronor i månaden för kvinnor och 18 500 kronor i månaden för män. Rapporten visade även att hela 7 av 10 kvinnliga medlemmar i Svenska Kommunalpensionärernas Förbund (SKPF) är beroende av garantipension. (Wall, 2015)

Pensionerna har blivit ett omdebatterat ämne de senaste åren då flera studier visat på att stora grupper lever på en mycket låg pension. PRO visade i sin rapport "Ålderdom utan fattigdom" att det år 2014 fanns 225 000 människor som lever på en disponibel inkomst som är lägre än 11 100 kronor per månad, vilket är gränsen för ekonomisk utsatthet och relativ fattigdom.¹ En majoritet av dessa var kvinnor. Utöver det är det många som ligger strax över fattigdomsgränsen, men har behov av grundskyddet i pensionssystemet. Totalt sett fick nästan 790 000 garantipension 2014, av dessa var endast 130 000 män. Mer än hälften av kvinnorna är delvis eller helt beroende av garantipensionen.

Hur ser det då ut för Handels medlemmar? Någon studie av handelsanställdas pensioner har tidigare inte gjorts. Pensionen är en fråga som är viktig men kanske inte det första medlemmar tänker på när de kämpar för att få en trygg anställning inom branschen. Därför kommer den ekonomiska verkligheten som pensionär ibland som en chock.

¹ Med relativ fattigdom menas personer som har under 60 procent av medianinkomsten i ett samhälle.

Källa: Handels, 2016

När vi ställde frågan till Handels pensionärsmedlemmar om de var förberedda på hur deras pension skulle se ut svarade 50 procent av kvinnorna och ungefär 30 procent av männen att pensionen var lägre eller mycket lägre än de hade förväntat sig.

Syftet med den här rapporten är att kartlägga och analysera hur pensionerna ser ut bland handelsanställda pensionärer. Frågor som rapporten ämnar svara på är:

- Hur ser skillnaderna i pensioner ut mellan män och kvinnor?
- Hur ser pensionen för Handels medlemmar ut jämfört med hela befolkningen (riket)?
- Hur påverkas pensionerna av en arbetsmarknad som är präglad av många tillfälliga anställningar och hög grad av deltid?
- Vad krävs för att höja pensionen för medlemmar på kort och lång sikt?

1.1 Metod och material

Fyra huvudsakliga källor ligger till grund för rapporten. Rapportens tredje kapitel bygger på specialbeställd statistik från Statistiska Centralbyrån som rör Handels pensionärsmedlemmars faktiska pensioner. Värt att notera är att pensionärsmedlemmarnas pensioner inte exakt återspeglar pensionerna för ett arbetsliv inom handeln. Det beror på att fackligt anslutna i högre grad har en trygg anställning och arbetar fler timmar. Utöver det ingår tjänstemän i den studerade gruppen. Detta bör tas i åtanke vid jämförelse av andra gruppers pensioner inom handeln då pensionärsmedlemmars pensioner troligtvis är högre.

Datamaterialet är uppdelat på total pension, allmän pension, garantipension, tjänstepension, privat pensionsparande samt bostadstillägg för 2014. Pension för riket har använts som en jämförelsegrupp. I tabellen redovisats underlaget uppdelat på åldersgrupper för Handels och riket.

	Handels		Riket	
	Antal	Andel	Antal	Andel
55-60	92	0,4 %	59 682	2,8 %
61-64	1037	5,0 %	155 932	7,4 %
65-69	5820	28,3%	584 862	27,8%
70-74	5012	24,3%	474 863	22,6%
75-79	4142	20,1%	332 208	15,8%
80-84	2831	13,7%	241 504	11,5%
85-89	1471	7,1 %	160 743	7,6 %
90-	187	0,9 %	94 544	4,5 %
Varav kvinnor och män 65-	19463	94,5%	1 888 724	89,8%
Kvinnor och män 55-	20592	100 %	2 104 338	100 %

Sverige har ingen officiell pensionsålder men de flesta har gått eller ska gå i pension vid 65 års ålder. Av gruppen handelsanställda pensionärer hade 5,4 procent gått i pension före 65 års ålder. Ungefär 90 procent av alla pensionärer i Sverige är 65 år eller äldre. Samma siffra bland Handels pensionärsmedlemmar är 94,5 procent. Det är därför relativt få handelsmedlemmar som gått i pension före 65 års ålder.

I den här rapporten kommer statistiken att utgå endast från personer som är 65 år eller äldre. En anledning till att inte ha med dem som är under 65 år är att garantipension och bostadstillägg betalas ut först vid 65 års ålder samt att vi vill undvika att få med dem som har sjukersättning.

Rapportens fjärde kapitel, där heltid och deltidseffekten på pensionen presenteras, baseras på specialbeställd statistik från Statistiska Centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) samt partsgemensam lönestatistik.

En fjärde källa som används som underlag är en enkätundersökning som skickades till ett slumpmässigt urval av Handels pensionärsmedlemmar om deras levnadsvillkor.

1.2 Disposition

Kommande kapitel 2 ger en bakgrund av utvecklingen av pensionssystemet och en kort beskrivning av de olika beståndsdelarna i dagens pensionssystem. Kapitlet är tekniskt och ska användas som en förklaring för de olika pensionsdelarna. Det går bra att hoppa direkt till kapitel 3 där utfallet för pensionen för Handels pensionärsmedlemmar samt för riket beskrivs. I fjärde kapitlet diskuteras varför kvinnor har lägre pension. I femte kapitlet diskuteras hur pensionsbeståndsdelar påverkar skillnaden i pension mellan könen. I kapitel 6 förs en avslutande diskussion.

2. Pensionens beståndsdelar

Den allmänna pensionen garanterades till en viss storlek under lång tid. Folkpensionen infördes redan 1913 och betalade ut ett lika stort belopp till alla. Pensionen varierade dock beroende på om man var gift eller inte. Den allmänna tilläggspensionen (ATP) infördes som ett komplement till den allmänna pensionen 1960. ATP var förmånsbestämd och gav 60 procent av de bästa 15 årsinkomsterna för den som jobbat 30 år. För varje år som du jobbat kortare än 30 år räknades ATP ned med en 1/30-del. Systemet gjorde att den som jobbat mycket deltid eller inte alls i början av sitt arbetsliv kunde kompensera med att jobba mer senare i livet. En annan effekt var att det ur pensionssynpunkt inte var lönt att jobba mer än 30 år. En av anledningarna till att det förmånsbestämda pensionssystemet fasades ut mot det premiebestämda var att man ansåg att det inte i tillräckligt hög grad belönade arbete. Det nya systemet infördes 1999 och ersatte det gamla systemet för alla som är födda 1954 år eller senare. För de som är födda 1938-1953 gäller övergångsregler som innebär att de får pension från båda systemen. (Adolphson E. , 2015)

Det nya pensionssystemet består av olika delar som kommer att beskrivas kort i detta avsnitt för att ge läsaren en lätt överblick av pensionssystemet. Den allmänna pensionen inkluderar

- Inkomstpension, premiebestämd
- Premiepension, premiebestämd
- Tilläggspension, förmånsbestämd
- Garantipension, förmånsbestämd utfyllnad
- Bostadstillägg, förmånsbestämd utfyllnad

Utöver det finns det den kollektivavtalade pensionen som ser lite annorlunda ut för olika delar av Handels medlemskår. Den kollektivavtalade pensionen består av

- SAF-LO-premiebestämd
- Kooperation avtalspension, KAP-premiebestämd
- Kooperationens tilläggspension, KTP avdelning-premiebestämd

Den premiebestämda pensionen storlek beräknas som pensionskapitalet delat med ett delningstal. Storleken på pensionskapitalet beror på inbetalda premier samt kapitalets avkastning. Delningstalet bestäms av den förväntade återstående livslängden vid tiden för pension samt en förskottsränta som tidigarelägger en framtida förväntad ökning av pensionsutbetalningar. De premiebestämda pensionerna skiljer sig åt på olika sätt genom skillnader i avkastning, avgiftsatser, samt antaganden om livslängd och förskottsränta (normen, prognosränta). Förskottsräntan är ett förskott på pensionsbehållningarnas väntade reella avkastning. Det görs även beräkningar på alla icke-valsalternativ.

Utbetalningarna av inkomstpensioner ökar varje år med avkastningen och minskar med avdrag för förskottsräntan. Delningstalet fastställs då pensionen börjar tas ut. De övriga premiebestämda pensionerna omräknas varje år med ett nytt delningstal som beror på återstående livslängd vid aktuell ålder samt förskottsräntan. Delningstalet sjunker med stigande ålder mot värdet 1. Förskottsräntan brukar sättas till 2 procent lägre än antagen långsiktig avkastning. Då nominella pensioner ökar med 2 procent, d.v.s. i samma takt som inflationsmålet, blir pensionerna värdesäkrade.

2.1 Allmän pension

Den allmänna pensionen grundas på alla inkomster du betalar skatt för och gäller för alla som arbetat eller bott i Sverige. Det gäller även inkomster som arbetslöshetsersättning, föräldrapension och sjuk- eller aktivitetsersättning. I den allmänna pensionen ingår även delar som inte är inkomstgrundande som garantipensionen.

Varje år avsätts en del (18,5 procent) av din pensionsgrundande inkomst, d.v.s. lön och andra skattepliktiga ersättningar upp till en viss gräns (7,5 inkomstbasbelopp), till allmän pension. Den största delen går till inkomstpension och en mindre till premiepensionen.

2.1.1 Inkomstpension

Inkomstpension ges till alla som är födda 1938 eller senare och har tjänat in till den allmänna pensionen. Varje år betalas premier på 16 procent in på inkomster som överstiger ungefär ett halvt prisbasbelopp (0,48PBB). Inkomstpensionen grundas på de pensionsrätter du tjänat in och hur mycket du får beror på hur mycket som har betalats in under åren samt hur inkomstutvecklingen har sett ut i samhället. Värdet av pensionskapitalet följer genomsnittlig inkomstutveckling (inkomstindex eller balansindex). Pensionens storlek räknas ut vid pensioneringstillfället utifrån ett delningstal som i sin tur beror på genomsnittlig återstående livslängd från pensioneringsåldern och en förskottsränta. Pensionen påverkas dessutom av balanseringen (bromsen).

2.1.2 Premiepension

Premiepensionen är en mindre del av den allmänna pensionen, som får placeras själv i fonder. Är du född 1953 eller tidigare beräknas pensionen delvis efter regler i det gamla pensionsystemet med ATP och folkpension. Premiepensionen är inkomstgrundad och baseras på dina pensionsrätter i premiepensionssystemet. Storleken på premiepensionen baseras i sin tur på hur mycket du betalat in och hur väl dina fonder har gått. Varje år betalas 2,5 procent av din lön och andra skattepliktiga ersättningar in till din del av premiepensionen. Om du inte gjort några aktiva val placeras dina val pengar i AP7 Såfa-Statens årskullsförvaltningsalternativ. Om du själv väljer fonder kan du välja upp till fem fonder av de drygt 800 som finns registrerade hos Pensionsmyndigheten. Premiepensionen gäller för alla som är födda 1938 eller senare. (Pensionsmyndigheterna)

2.1.3 Tilläggspension

Tilläggspensionen utgör en del av den allmänna pensionen och ersätter ATP från det gamla pensionssystemet. Tilläggspensionen är en inkomstgrundad pension och baseras på de 15 bästa årisinkomsterna under yrkeslivet samt antalet yrkesår. Tilläggspension gäller endast för personer som är födda före 1954.

De som är födda under perioden 1938-53 får tilläggspension som en del av sin allmänna pension. Ju senare du är född under perioden desto större del av din pension får du som inkomst- och premiepension. Om du är född tidigare än 1937 består din allmänna pension av tilläggspension och eventuell garantipension. (Pensionsmyndigheten, www.pensionsmyndigheten.se)

2.1.4 Garantipension

Garantipensionen är statligt finansierad och fungerar som ett grundskydd för den som haft liten eller ingen arbetsinkomst under livet. Pensionen kan först betalas ut då individen fyllt 65 år. Den som helt saknar inkomstpension får hel garantipension som ligger på 7 014 kronor per månad för den som är gift och 7 863 kronor per månad för den som är ogift. (Pensionsmyndigheten)

Om det finns en annan pension minskar garantipensionen och upphör helt vid en inkomstnivå på 11 394 kronor per månad och för ensamstående och för gifta eller sammanboende ligger gränsen på 10 099 kronor. Trots att 93 procent av alla kvinnor har arbetat och har en inkomstrelaterad pension visade PRO att 56 procent är i behov av någon form av garantipension. Samma siffror för männen är 16 procent. (PRO, 2015) Enligt siffror i denna rapport är nu drygt 57 procent av kvinnorna och drygt 14 procent av männen i behov av någon form av garantipension.

Nivån på garantipensionen är lagd på en sådan nivå att det utan andra inkomster inte ger en tillräcklig inkomst för att klara sig. Nivån förutsätter att det finns ett kompletterande inkomstslag i form av bostadstillägget, som tillsammans ska ge tillräckligt nivå. Garantipensionen är prisindexerad.

2.2 Bostadstillägg

Bostadstillägget är en förmån som betalas ut till pensionärer från statsbudgeten för att se till att boendekostnaden inte utgör för stor del av pensionärens utgifter. Taket för bostadstillägget är 4 990 kronor per månad för en ensamstående och hälften för en sammanboende. Bostadstillägget beror på hushållets förmögenhet (bostad räknas inte) samt deras årsinkomst. Bostadstillägget måste sökas och betalas inte ut automatiskt. (Morin, 2015)

Ungefär 291 000 ålderspensionärer har bostadstillägg och den största delen utgörs av kvinnor, 77 procent.² Det beror på att kvinnor har lägre pensioner men också på grund av att de i större utsträckning lever ensamstående. Ett hushålls inkomster fördelas lika mellan hushållsindividerna och en hög sammanlagd inkomst kan därför reducera bostadstillägget även för den med låg pension. Enligt tidigare studier utgör ensamhushåll 85 procent av samtliga hushåll som får bostadstillägg. (PRO, 2015)

2.3 Tjänstepensionen

2.3.1 Avtalspension SAF-LO

Avtalspensionen SAF-LO är en kollektivavtal tilläggspension som gäller på det privata området. Systemet har funnits sen 1996 och de arbetare som hunnit tjäna in pension i det gamla systemet kommer få sin del av pensionen att grundas för en omräkning. Arbetsgivarna betalar för alla anställda mellan 25 år och 65 år in en premie på 4,5 procent av årslönen upp till 7,5 inkomstbasbelopp (IBB) och 30 procent av löneandelar över 7,5 IBB.

2.3.2 Kooperationens avtalspension KAP

KAP är en kollektivavtalad pension som gäller kollektivanställda på det kollektiva området. Premien betalas ut på samma sätt som för SAF-LO.

2.3.3 Kooperationens tilläggspension; KTP

Gäller anställda inom avtalsområdet KFO-Handels och som är födda 1982 eller tidigare. För att du ska kunna få KTP-ålderspension måste du ha omfattas av KTP i minst 360 månader, räknat från 28 års ålder.

² Statistik från SCB samt egna beräkningar.

3. Hur ser medlemmarnas pension ut?

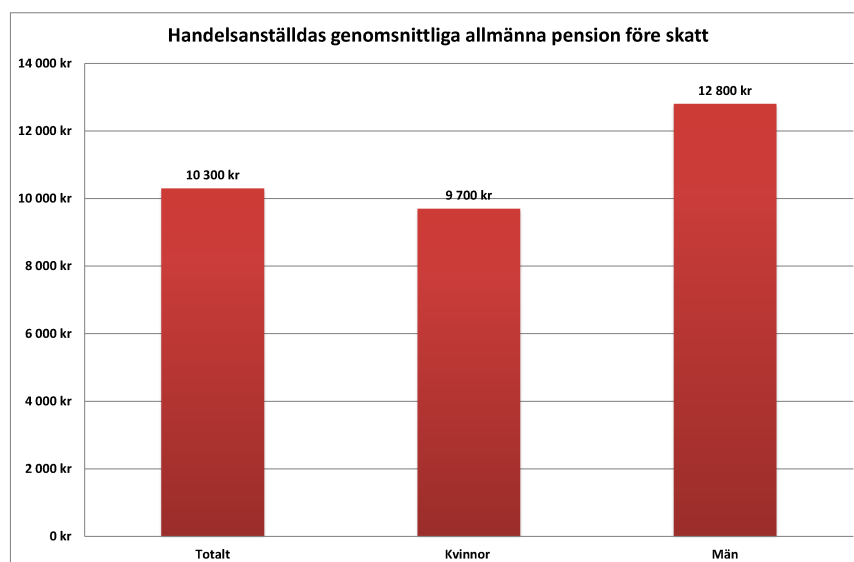
I inledningen visades att många av Handels medlemmar inte var förberedda på hur deras pension skulle se ut. I detta avsnitt tittar vi närmare på hur det faktiska utfallet ser ut för medlemmarna. Statistiken är baserad på SCB:s officiella statistik samt egna beräkningar. Statistiken är avrundad till närmaste hundratal. Statistiken är redovisad i genomsnitt för varje pensionsdel och avrundad till närmaste hundratal. Det är viktigt att nämna att pensionen redovisas före skatt.

Då vi är intresserade av pensionssystemets utformning och hur olika delar i det bidrar till slutsumman kommer vi att behandla pensionsdelarna separat. Tanken med den allmänna obligatoriska inkomstpensionen är att den ska vara sådan att det går att leva på den. De kollektiv-avtalade pensionerna ska vara komplement.

Eftersom statistiken som redovisas är genomsnittlig för alla delar blir summan av delarna större än den genomsnittliga pensionen. Det beror på att det endast är en del av Handels medlemmar som har vissa pensionsdelar. Exempelvis är det bara en fjärdedel av Handels pensionsmedlemmar som har ett privat sparande. Av den anledningen överskattas privatsparandets betydelse om man adderar den tillsammans med de andra delarna. Privat pensionsparande analyseras därför separat senare i kapitlet.

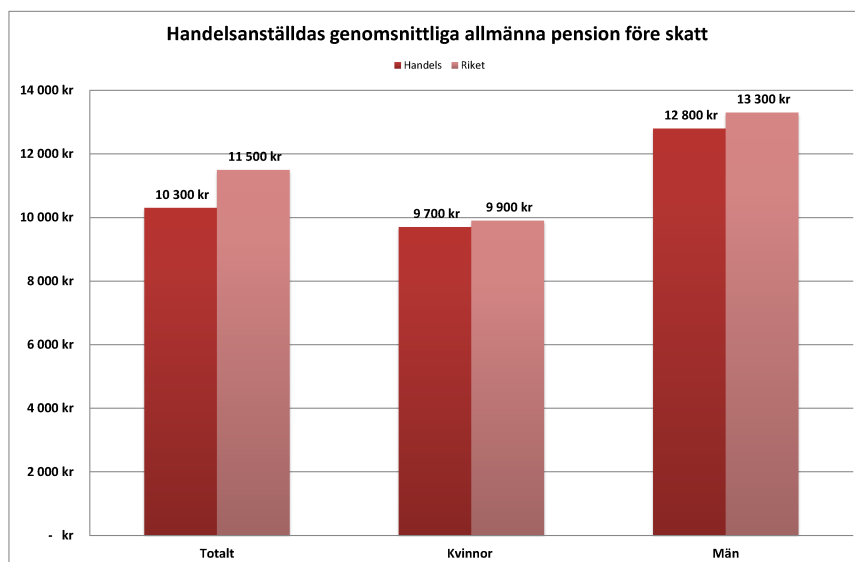
3.1 Allmänna pensionen

Vi börjar med att titta på den allmänna pensionen. I den allmänna pensionen ingår inkomstpension, premiepension samt garantipension. Vi kommer att titta närmare på garantipensionen senare i kapitlet.

Källa: SCB, Handelsanställdas faktiskt utbetalade pensioner 2014.

Totalt sett får Handels pensionärsmedlemmar ut 10 300 kronor före skatt från den allmänna pensionen. Men som diagrammet illustrerar är det stora skillnader mellan män och kvinnor. Kvinnor får i genomsnitt ut 9 700 kronor och män får i genomsnitt ut 12 800 kronor i månaden. Det innebär att handelsanställda kvinnor får ut 75 procent av männens pensioner. Även om inte heller männens pension är särskilt hög.

Skiljer sig handelsanställdas allmänna pensioner mycket från genomsnittet i Sverige? Om vi jämför med riket kan vi se att det där finns samma skillnad mellan män och kvinnor. Genomsnittligt ligger pensionen något högre i riket. Det skiljer dock inte så mycket som man skulle kunna tro. I genomsnitt skiljer det 1 200 kronor i månaden mellan handelsanställda och det svenska genomsnittet.

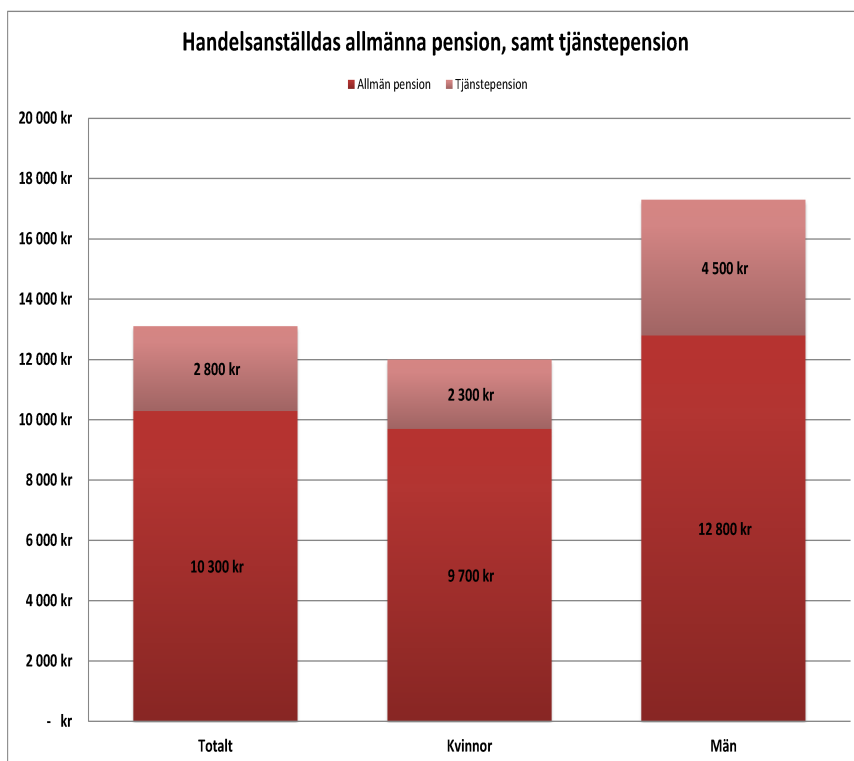
3.2 Allmän pension samt tjänstepension

De allra flesta har utöver den allmänna pensionen även tjänstepension (avtalspension).³ Ungefär 88 procent av Sveriges anställda har tjänstepension. Inom Handels finns det olika former av tjänstepension beroende på vilket avtal du tillhör. Totalt har nästan 99 procent av medlemmarna en avtalspension.⁴ Som vi nämnde tidigare är det rimligt. En anledning till att det är lägre andel i riket som har tjänstepension kan vara att det är fler som jobbar på arbetsplatser som inte täcks av kollektivavtal.

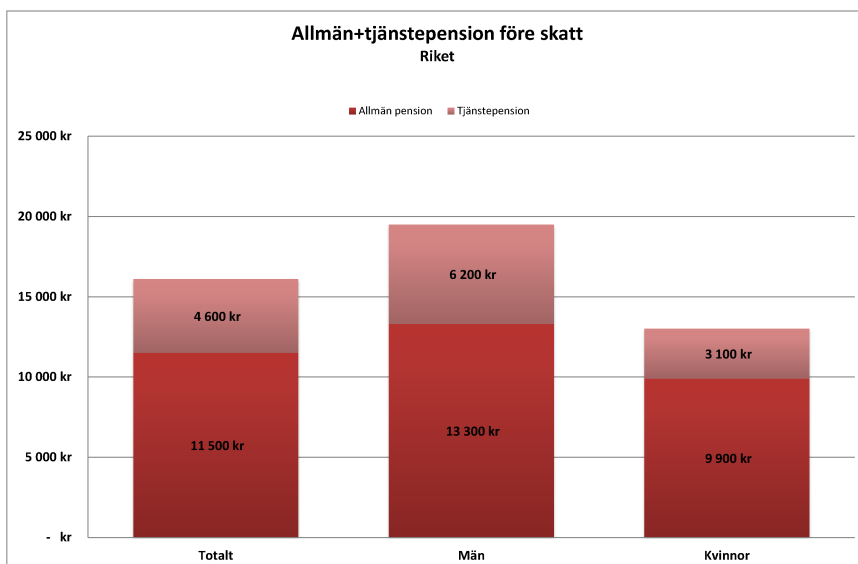
Nästan alla av Handels pensionärsmedlemmar har tjänstepension. Vi antar därför i denna rapport att den genomsnittliga tjänstepensionen är representativ för alla Handels pensionärsmedlemmar. Vi gör samma antagande för riket.

³ För närmare beskrivning se kapitel 2.

⁴ Andelen med tjänstepension är troligtvis lägre för de som jobbat inom handeln och inte är fackligt anslutna.

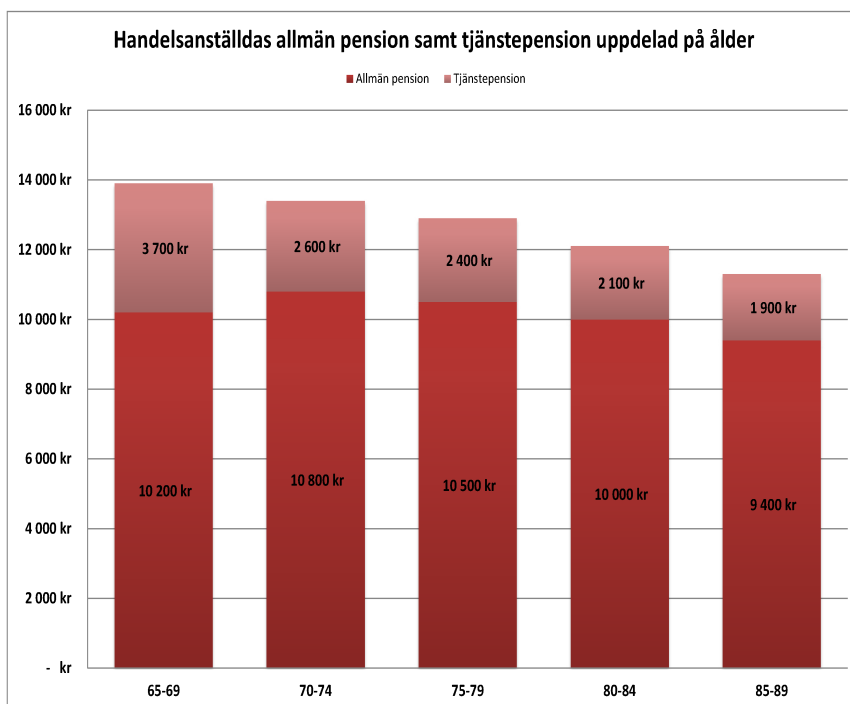

Tjänstepensionen skiljer sig från den allmänna pensionen genom att den totala avgiften över taket är betydligt större än den totala avgiften under taket. Det får i effekt att personer med högre inkomst får procentuellt mer i pension. Eftersom det i större utsträckning är män som har högre inkomst än kvinnor vinner männen på detta. Det påverkar även skillnaderna mellan heltidsarbete och deltidarbete. Det blir tydligt då män har en tjänstepension på 4 500 kronor medan samma siffra för kvinnor är 2 300 kronor.

Sambandet blir ännu tydligare om vi tittar på siffror för riket där den genomsnittliga tjänstepensionen för riket är 4 600 kronor, uppdelat på 6 200 kronor för män och 3 100 kronor för kvinnor. Kvinnors tjänstepension är endast 50 procent av mäns. Individer i riket har i genomsnitt en högre tjänstepension än handelsanställda. Det är dock värt att notera att det inte är lika stor andel som har tjänstepension i riket (88 %) som bland Handels pensionärsmedlemmar. Det gör att summan av allmän pension plus tjänstepension kan vara lite överskattad för riket. Totalt är skillnaden mellan pensionerna 3 000 kronor i månaden eller 36 000 kronor per år.

Eftersom tjänstepensionen går att ta ut från 55 års ålder är det en del som börjar ta ut en del av sin tjänstepension i förtid eller kanske en högre andel i början på sin pension. Vi tittar därför närmare på hur uttaget av allmän pension samt tjänstepension är fördelat över olika åldrar.

Då många har ett begränsat antal år som de tar ut tjänstepensionen får det stor inverkan över hur inkomsterna ser ut. Många medlemmar menar att skillnaderna blir omfattande vid 70 års ålder.

”Att tjänstepensionen sjönk med cirka 4 000/månad när jag fyllde 70 år är förstås kännbart. Jag får ju inte mindre utgifter med ökande ålder.”

”Man får ju planera och tänka sig för så att pengarna räcker. Det kommer ju att bli värre när tjänstepensionen drastiskt minskas efter 5 år. Då lär det bli knepigt att få ekonomin att räcka till, men man kanske inte ens lever då.”

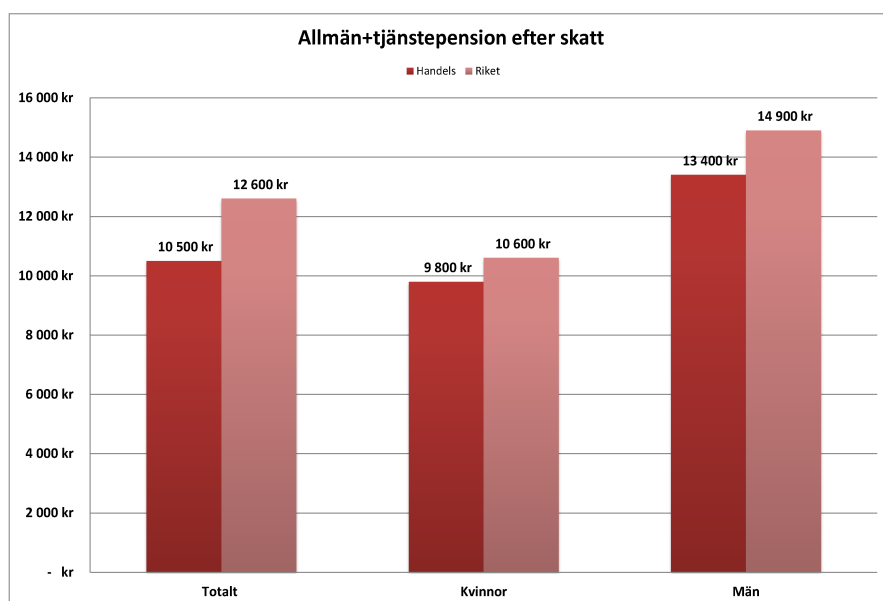
Tjänstepensionen är som störst de första åren av pensionen för att sedan minska från 3 700 kronor mellan 65-69 år till 1 900 kronor mellan 85-89 år.

3.3 Pension efter skatt

Hittills har vi i statistiken redovisat pensionen före skatt. Om vi gör en grov beräkning genom Skatteverkets skatteuträkningsverktyg⁵ får vi den ungefärliga disponibla inkomsten som pensionärer rör sig med varje månad. I räkneexemplet har vi antagit att personen är född 1948 och har en genomsnittlig kommunal skattesats och begravningsavgift. Vi har inte räknat med kyrkoavgift.

Efter skatt reduceras skillnaden mellan Handels pensionärsmedlemmar och riket till 2 100 kronor i månaden eller 25 200 kronor om året. Men som framgår av diagrammet är den allmänna pensionen samt tjänstepension efter skatt på en mycket låg nivå. Totalt sett får Handels pensionärsmedlemmar 10 500 kronor i månaden, vilket är lägre än gränsen för ekonomisk utsatthet och relativ fattigdom på 11 100 kronor. Även kvinnor i riket ligger under fattigdomsgränsen när vi endast ser till inkomsterna från allmän pension och tjänstepension. Det finns stora skillnader mellan den genomsnittliga pensionen bland Handelsmedlemmar och den genomsnittliga pensionen i riket.

⁵ <https://www.skatteverket.se/webdav/files/servicetjanster/skatteutrakning2014/prelskut14ink1.html>.

LO har tidigare visat hur stora pensionsinkomsterna blir idag för en arbetare som yrkesarbetat hela sitt vuxna liv utan avbrott för sjukdom eller arbetslöshet. Enligt deras beräkningar fick en kommunalanställd kvinna ut 58 procent av sin slutlön i pension när hon pensionerade sig vid 65 års ålder. Samma siffra för en industriarbetare var 60 procent. Det är under optimala omständigheter. Ett arbetsliv inom handeln innehåller ofta långa perioder av deltidsarbete som påverkar pensionen.⁶

Det är värt att nämna att de som nu är pensionärer får en del av sin pension från det gamla systemet, vilket är något mer fördelaktigt för dem som varit frånvarande från arbetsmarknaden under längre perioder. Det beror på att systemet byggde på att man skulle ha arbetat 30 år och fick pension för de 15 bästa.

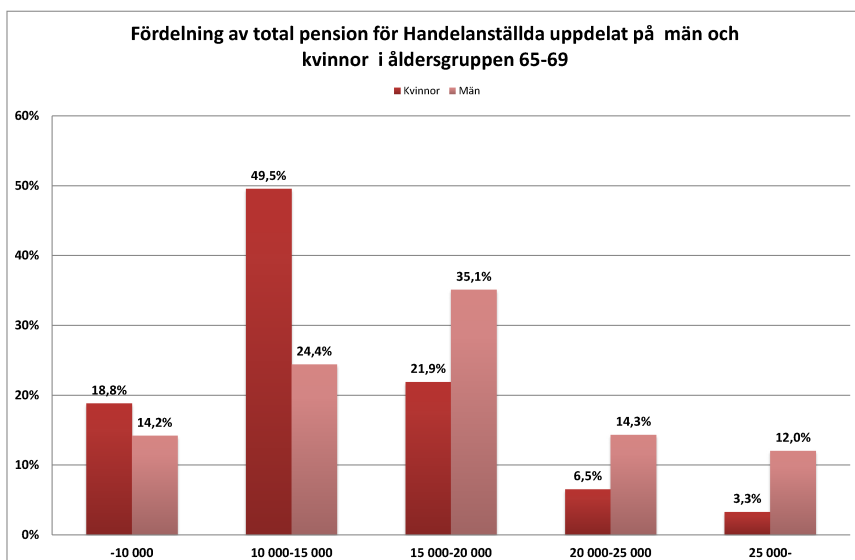
Det gamla pensionssystemet håller på att fasas ut och personer som är födda 1953 är den sista som fortfarande kommer att få en liten del av sin pension från det gamla systemet.

3.4 Fördelningen av total pension före skatt 65-69 år

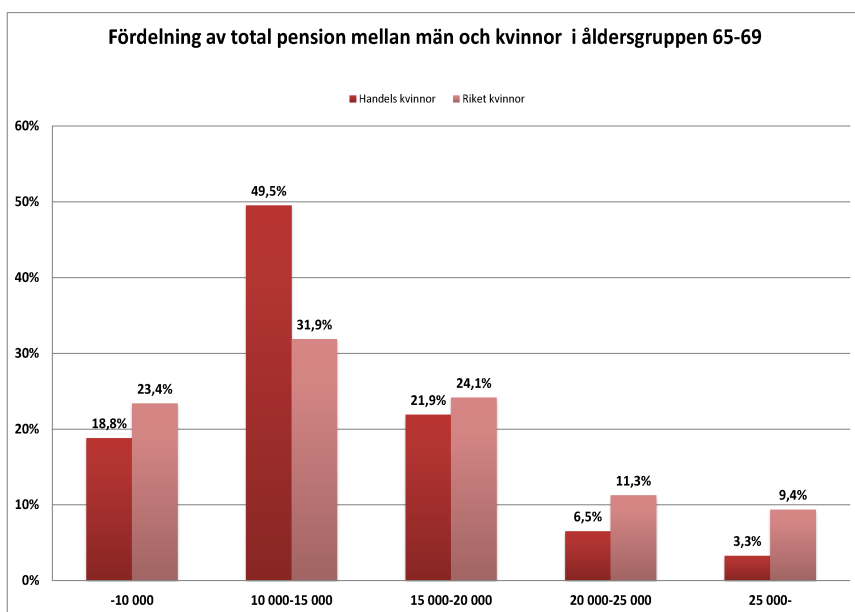
Statistiken som hittills har redovisats är genomsnittlig. Det betyder att det ingår individer som har betydligt högre och betydligt lägre pension. Det kan vara av intresse att se hur medlemmarna fördelar sig i de olika inkomstgrupperna. Vi väljer här ut gruppen 65-69 år. Det är den grupp som har högst total pension, bland annat beroende på ett större uttag av tjänstepensioner. I den totala pensionen ingår här också privat pensionssparade och bostadstillägg.

Om vi delar upp statistiken över total pension på Handels medlemmar och kön kan vi se att ungefär hälften alla kvinnorna ligger i spannet mellan 10 000 och 15 000 kronor i total pension. Det är alltså under de fem år då utbetalningen av tjänstepension är större, samt med privat sparande och bostadstillägg. Män har en högre inkomst än kvinnor både i riket och inom Handels medlemsgrupper. Trots det är det stor andel män som har en inkomst på total pension som understiger 10 000 kronor i månaden. Majoriteten av män ligger dock i ett högre inkomstspann än majoriteten kvinnorna. Det är även en högre andel män som har en betydligt högre inkomst än snittet i total pension. Bland männen har 12 procent en inkomst från total pension på över 25 000 kronor i månaden jämfört med drygt 3 procent för kvinnorna.

⁶ Se Berggren för beskrivning av deltider.

Hur ser det ut om vi jämför med riket? Tittar vi närmare på kvinnorna och jämför hur den totala inkomsten från pension är fördelad mellan kvinnliga pensionärsmedlemmar i Handels och kvinnor i riket så ser vi stora skillnader.

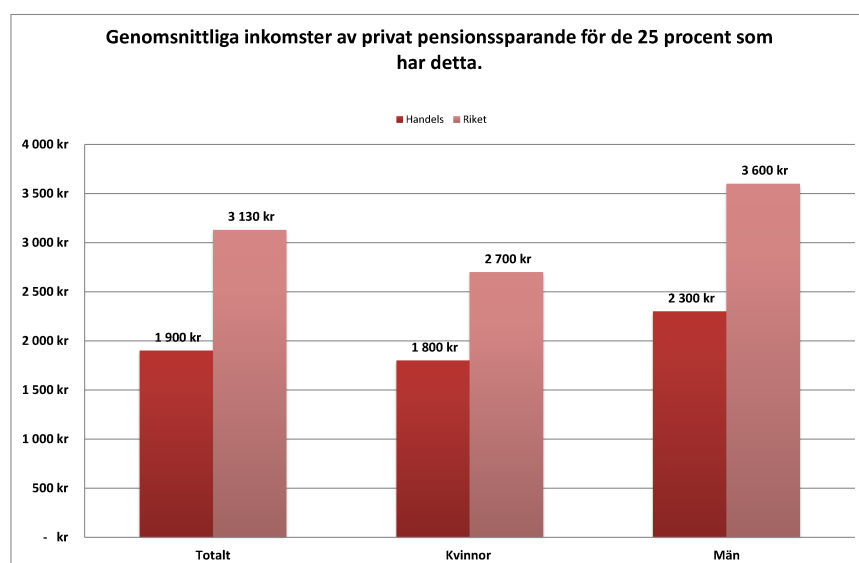

Statistiken visar att andelen handelanställda kvinnor som tjänar mindre än 10 000 kronor från total pension i månaden är lägre än bland kvinnor i riket. En tänkbar anledning är att det i den gruppen inkluderar personer som jobbat lite eller inte alls och som en konsekvens av det har en låg pension. Däremot blir andelen som ligger mellan 10-15 000 kronor mycket högre bland handelanställda kvinnor. Vid en jämförelse mellan grupperna är det tydligt att Handels medlemmar i större utsträckning befinner sig i de låga inkomstgrupperna medan kvinnor i riket i större utsträckning är mer jämnt fördelade. Även om majoriteten av båda grupperna ligger i spannet mellan 0-15 000 kronor i månaden i total pension är det en betydligt högre andel kvinnor i riket som ligger högre i inkomst från pension än Handels medlemmar. En av orsakerna är att den andra gruppen även inkluderar individer som har haft en hög inkomst under sitt arbetsliv och därmed får högre pension.

3.5 Privat pensionssparande

Till totala pensionsinkomster räknas även inkomster från privat pensionssparande. Det privata pensionssparandet bestäms av varje individ. Det är ganska få som har ett privat sparande. Inom handeln har endast 25 procent ett privat sparande och inom riket rör det sig om 28 procent. Ett rimligt antagande är att det är de personer som har haft högst inkomst som även har privat pensionssparande. Anledningen till att det privata pensionssparandet är högre inom riket och bland män är att det finns en större andel personer med högre inkomster inom dessa grupper.

Om vi ser till de 25 procent som sparat privat bland Handels medlemmar så får män 2 300 kronor i månaden av privat pensionssparande. Motsvarande siffror för kvinnor inom Handels är 1 800 kronor. Inom riket sparar män i genomsnitt 3 600 kronor i privat sparande och kvinnor 2 700 kronor.

Anledningen till att vi väljer att särredovisa det privata pensionssparandet är att det visar på individuell sparförmåga. Det beror mycket på hur stora inkomster man har, och många har helt enkelt inte råd att spara på detta sätt. Det ger ingen rättvis bild av hur systemet ser ut.

3.6 Garantipension

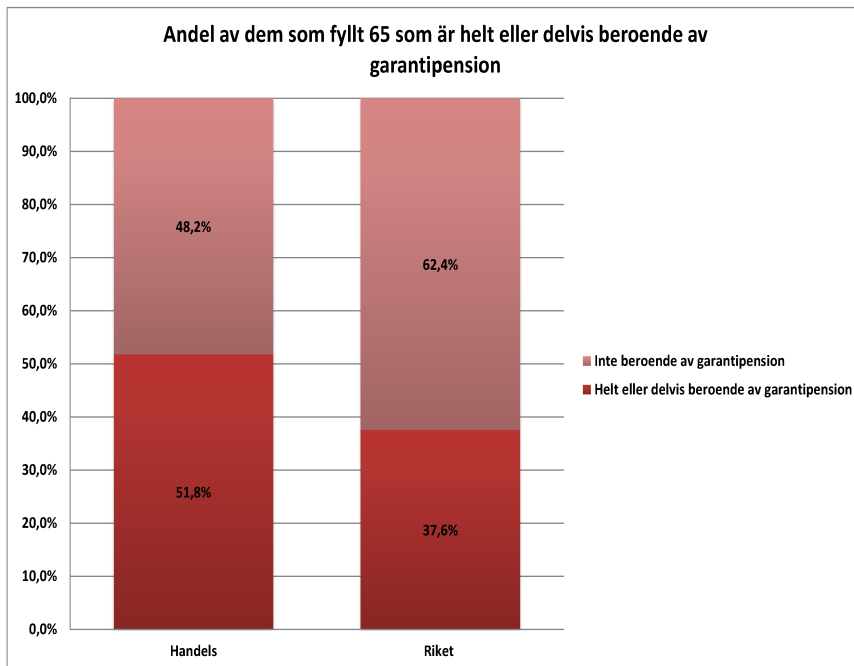
Skillnaderna i pension mellan könen skulle vara ännu större om inte garantipension fanns.

”Har garantipension trots att jag arbetat hela mitt liv. Den räcker inte ens till hyran, så det är tur att vi är två, ensam blir det katastrof. Vet politikererna om att det ser ut så här? Garantipensionen borde vara minst det dubbla ut vad jag har om det ska gå ihop. Jag hade ju fått samma pension om jag aldrig hade arbetat, totalt orättvist.”

Över hälften (51,8%) av alla Handels pensionärsmedlemmar är helt eller delvis beroende av garantipensionen. Motsvarande siffra för riket är nästan fyra av tio (37,6%). Handels pensionärsmedlemmar är alltså mer beroende av garantipension och det beror på att de tillhör en grupp som i stor utsträckning jobbat deltid med lägre lön under otrygga anställningsformer, det gäller framförallt de kvinnliga pensionärsmedlemmarna. Nivån för riket är också högt, vilket kan förklaras med att personer som inte arbetat alls eller har haft väldigt låga löner ingår i gruppen som får garantipension.

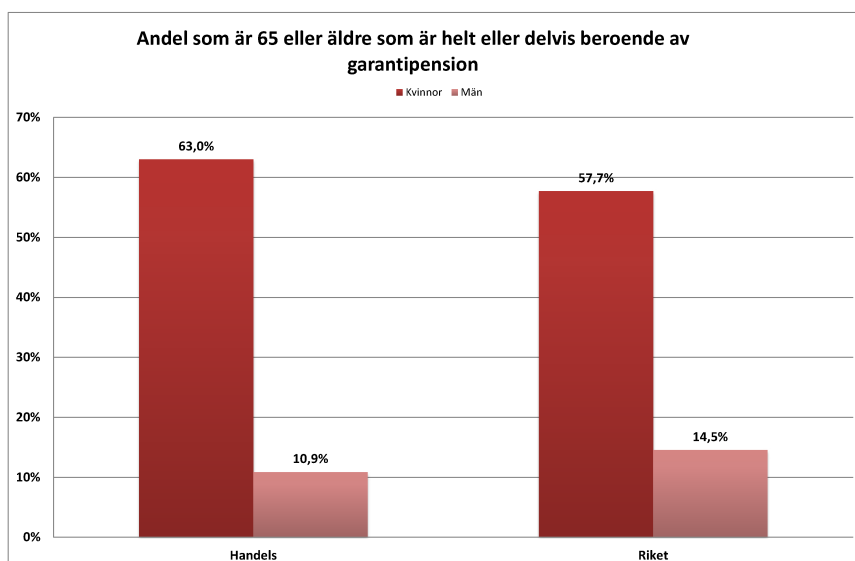
Eftersom det framförallt är kvinnor som tar ut garantipension i det allmänna pensionssystemet har det i sig en utjämnande effekt. Enligt Socialstyrelsens rapport Jämställda pensioner är den utjämnade effekten starkare i högre åldersgrupper men effekten kan ses i alla åldrar.

(Socialdepartementet, 2016)

När vi delar upp statistiken på kön syns ett tydligt mönster. Det är kvinnorna som är mest beroende av garantipensionen både bland Handels medlemmar men även i riket i stort. 63 procent av Handels kvinnliga pensionärsmedlemmar och nästan 58 procent av rikets kvinnor är helt eller delvis beroende av garantipensionen. Ett arbetsliv med låga löner och deltidsarbete gör att de inte når upp till golvet på egen hand utan är beroende av garantipension. Situationen för männen ser bättre ut då 10,9 procent av männen inom Handels och 14,5 procent av männen inom riket är beroende av garantipensionen. Anledningen till att män inom riket i större utsträckning är beroende av garantipensionen beror nog på att de som aldrig arbetat ingår i gruppen som får garantipension.

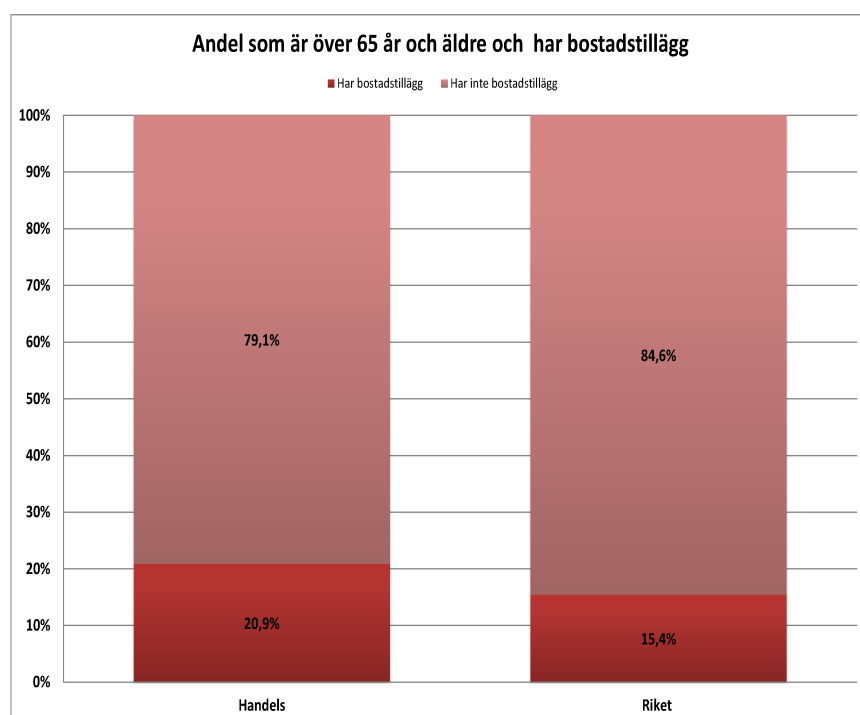
Eftersom garantipensionen endast är prisindexerad minskar den relativt i värde eftersom årliga löneökningstakten ligger högre. Det vill säga om löneökningen är högre än prisökningarna (så kallad reallöneutveckling) blir pensionärerna relativt fattigare. (Barr, 2013)

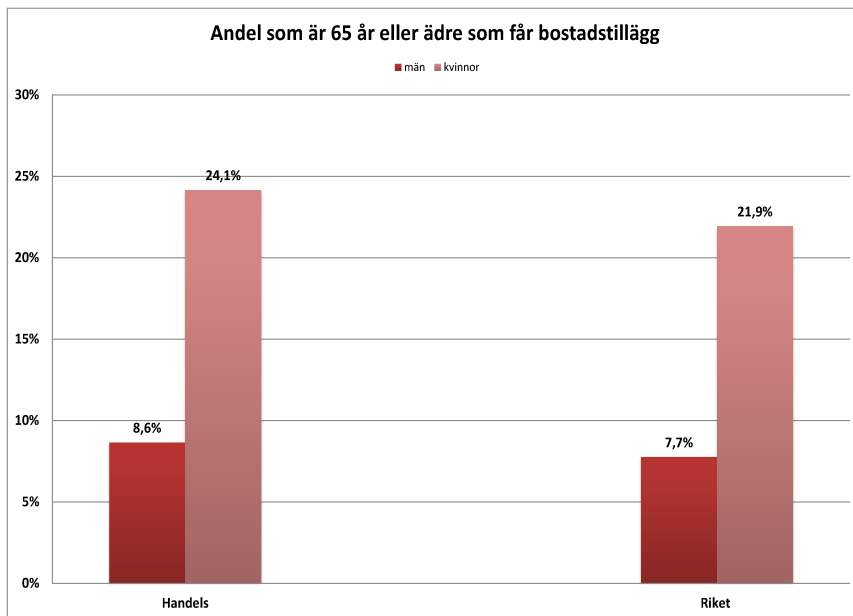
3.7 Bostadstillägg

Bostadstillägget är en förmån som betalas ut till pensionärer från statsbudgeten för att se till att boendekostnaden inte utgör för stor del av pensionärens utgifter. Med tanke på att en stor del av Handels pensionärsmedlemmar har en låg inkomst från pension borde sannolikt en hög andel vara berättigade för tillägget.

Men så är inte fallet. Endast drygt var femte av Handels pensionärsmedlemmar har rätt till bostadsbidrag. Motsvarande siffra för riket är 15 procent. En anledning kan vara att många är samboende och tillsammans med sin partner har inkomster som gör att de inte är berättigade för bostadsbidraget. Det kan räcka med att personen har en sommarstuga för att inte vara kvalificerad för bidraget. En annan anledning kan vara att vetskapen om bostadstillägg är låg alternativt att individer som vet att det finns inte tror att de har rätt till det eller tycker att det är krångligt att ansöka.

Det är kvinnor som i större utsträckning har bostadstillägg. Nästan en fjärdedel av Handels kvinnliga medlemmar jämfört mot mindre än en tiondel av de manliga medlemmarna har bostadstillägg. Bostadstillägget är i genomsnitt 1 920 kronor i månaden för de kvinnliga medlemmar som har det. För de 8,6 procent manliga medlemmar är det nästan 1 500 kronor. Det genomsnittliga bostadstillägget i riket är närmare 2 400 kronor i månaden respektive för kvinnor och 2 100 kronor i månaden för män.

Bostadstilläggets betydelse visar att pensionsinkomsterna har blivit så låga att detta skyddsnet ofta aktiveras. Frågan är om det är rimligt att man efter ett helt yrkesliv ska få en sådan låg pension att man är beroende av bostadstillägg.

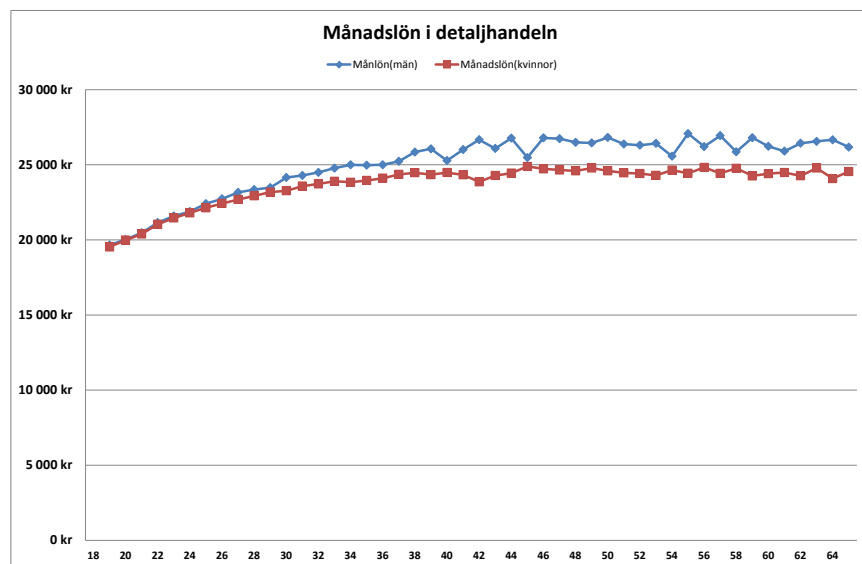
4. Varför har kvinnor lägre pension?

Män har idag högre livsinkomster än kvinnor. Skillnaden beror i stor utsträckning på att kvinnor har lägre löner, kortare arbetstid och att de har ett lägre arbetskraftsdeltagande. I det här kapitlet ska vi fokusera på varför kvinnor har lägre löner och kortare arbetstid och hur det påverkar pensionen.

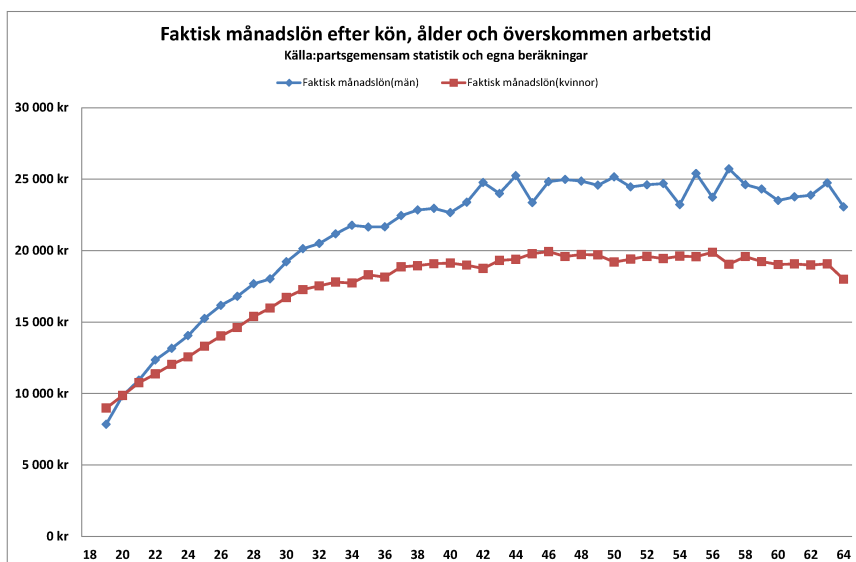
Enligt Socialdepartementet har deltidarbete både direkta och indirekta effekter på pensionen. Med direkta effekter menas att lönen reduceras proportionerligt vid deltidarbete. Det leder till en motsvarande reduktion av det inkomstgrundande pensionsintjänandet, både under och över intjänandetaket. (Socialdepartementet, 2016) Deltidsarbete tidigt i yrkeslivet får en större effekt på den premiebestämda pensionen jämfört med deltidarbete i ett senare skede av livet. Det beror på pensionspengar som kommer in tidigt i systemet hinner växa mer än pengar som kommer in senare i arbetslivet. (Adolphson E. , 2015)

Med indirekta effekter menas att deltidarbete kan leda till sämre löneutveckling. Anledningen är den signaleffekt som det sänder till arbetsgivaren. Effekten kan variera mellan sektorer och kön. När du arbetar deltid påverkas pensionen. Om du arbetar deltid tidigt i ditt liv påverkas pensionen mer negativt på grund av den uteblivna ”ränta på ränta”-effekten. Om du arbetar deltid sent i livet påverkar det pensionen negativt i form av en lägre slutlön. Om personen har en plattlöneprofil påverkar det mindre än om du har en växande löneprofil. (Socialdepartementet, 2016)

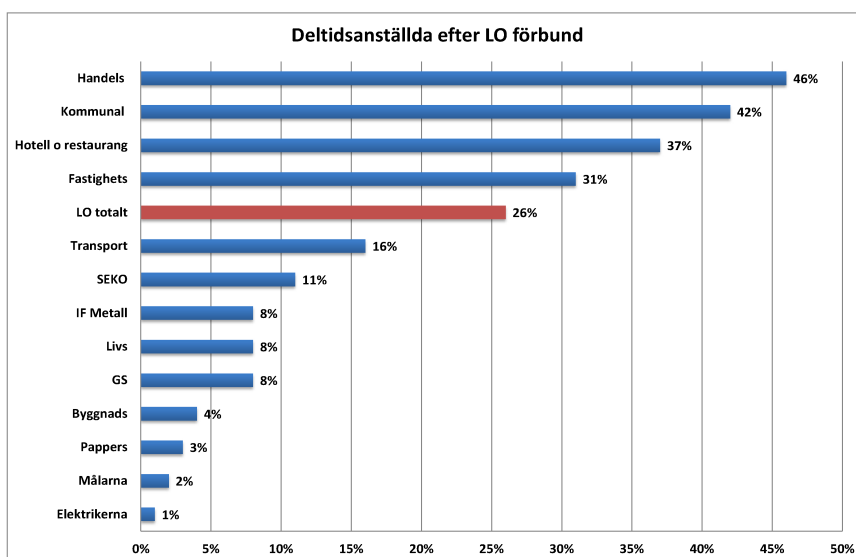
Som ett illustrerande exempel kan vi titta på löneskillnaderna mellan kvinnor och män inom detaljhandeln. I diagrammet ser vi hur månadslönen uppräknat till heltid ser ut för män och kvinnor i olika åldrar. Män och kvinnor har ungefär samma lön i början av sin karriär för att sedan skiljas åt mer och mer med stigande ålder.

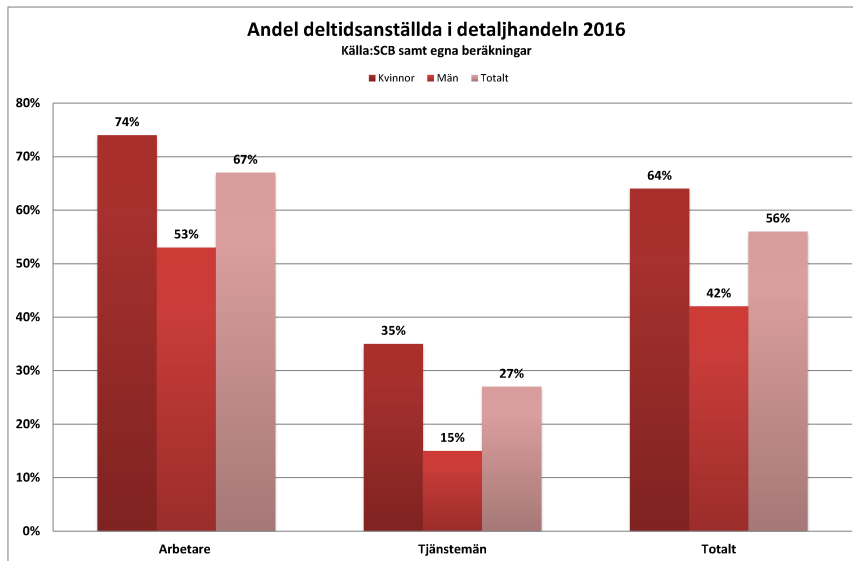
Om hänsyn tas till arbetad tid visar statistiken en helt annan bild. Faktiskt intjänad månadslön visar på tydliga skillnader mellan män och kvinnor. Om vi antar att en man under sitt arbetsliv skulle tjäna som en genomsnittlig man i lönestatistiken för varje given ålder och en kvinna skulle tjäna lika mycket som en genomsnittlig kvinna för varje given ålder skulle den skillnaden över ett arbetsliv vara nästan 2,2 miljoner kronor.

Deltid påverkar inkomsten tydligt. Av alla sysselsatta kvinnor jobbar 30 procent deltid och av alla sysselsatta män jobbar 12 procent deltid. Andelen kvinnor som jobbar deltid är högre än män oavsett åldersgrupp. I kvinnodominerande sektorer jobbar fler deltid (både kvinnor och män). Detta illustreras tydligt när vi tittar närmare på andelen deltid inom de 14 LO-förbunden, där de kvinnodominerande förbunden har högst andel deltidsarbetande. Inom Handels jobbar 46 procent av alla medlemmar deltid och inom Kommunal och Hotell- och restaurangfacket är siffrorna 42 procent respektive 37 procent. Efter det är det ett ordentligt hopp ner till SEKO där 11 procent jobbar deltid.

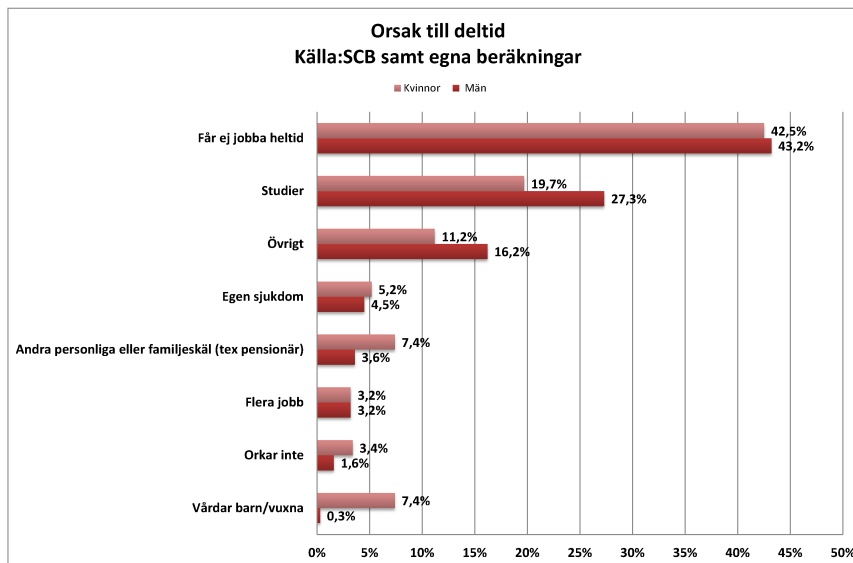

Det är inte bara bland olika delar av arbetsmarknaden som andel deltidsarbete skiljer sig åt. Som nedanstående diagram visar är det stor skillnad mellan olika grupper på samma del av arbetsmarknaden. Skillnaden mellan arbetare respektive tjänstemän samt mellan män och kvinnor är omfattande inom detaljhandeln. Tre fjärdedelar av kvinnliga arbetare jobbar deltid. Av de manliga arbetarna är det drygt hälften som jobbar deltid. Samma mönster finns mellan manliga och kvinnliga tjänstemän men på en mycket lägre nivå.

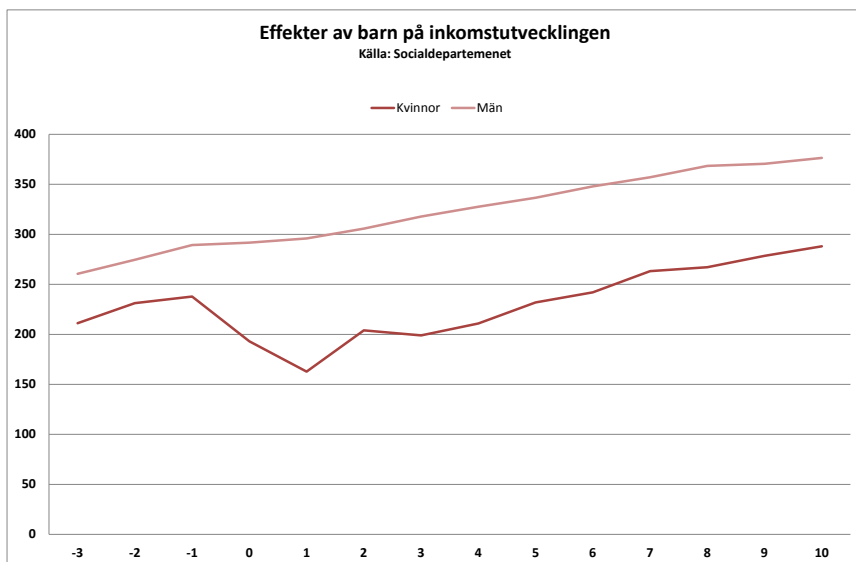
Varför jobbar då så stor andel deltid? Den vanligaste orsaken är helt enkelt att heltidsarbete saknas. Den anställde kan inte jobba heltid eftersom arbetsgivaren inte erbjuder det. Inom detaljhandeln uppger ungefär 43 procent av männen och 43 procent av kvinnorna att de inte får arbeta heltid.

Anledningen till deltidarbete inom handeln är liknande mellan män och kvinnor, med ett undantag. Som svaren nedan visar är det 7,4 procent av kvinnorna som svarar att de inte jobbar heltid på grund av att de vårdar barn/vuxna. Samma siffra bland män är 0,3 procent.

Effekterna av att skaffa barn är olika mellan män och kvinnor. Om vi tittar närmare på inkomsten före och efter barns födelse ser vi en tydlig skillnad mellan könen. Vi kan se att inkomstutvecklingen försämras efter ett barns födelse för kvinnor men att den är oförändrad för män. Figuren bygger på statistik från alla sysselsatta året innan det första barnet föds. Därefter har individens inkomst följts tre år före och tio år efter barnets födelse. (Socialdepartementet, 2016)

Effekterna av att skaffa barn är olika mellan män och kvinnor. Om vi tittar närmare på inkomsten före och efter barns födelse ser vi en tydlig skillnad mellan könen. Vi kan se att inkomstutvecklingen försämras efter ett barns födelse för kvinnor men att den är oförändrad för män. Diagrammet här under är från Socialdepartementets rapport Jämställda pensioner och bygger på statistik från alla sysselsatta året innan det första barnet föds. Därefter har individens inkomst följts tre år före och tio år efter barnets födelse.

Det är tydligt att inkomstgapet mellan män och kvinnor ökar efter barnets födelse. En viktig förklaring till detta är att skillnaderna i arbetstid mellan män och kvinnor ökar. Socialstyrelsen följde personer som får fler barn under denna period. Det visade sig att män som får fler barn får bättre inkomstutveckling än män som bara får ett barn medan det omvända gällde för kvinnor. Kvinnor som få fler barn får sämre löneutveckling än kvinnor med ett barn. Uppenbart en av de viktigaste frågorna för att rätta till ett ojämnt arbetsliv är att kvinnor och män ska behandlas lika vid familjebildning. (Socialdepartementet, 2016)

5. Hur påverkar pensionens beståndsdelar skillnaden i pension mellan könen?

Skillnaderna mellan mäns och kvinnors löner kallas inkomstgapet och mäter hur mycket mindre kvinnors disponibla inkomst är i förhållande till mäns. I detta avsnitt kommer vi att diskutera hur inkomstgapet ser ut för personer som är äldre än 65 år och hur skillnaderna mellan män och kvinnor påverkas av de olika beståndsdelarna i den disponibla inkomsten. Som vi vet sedan tidigare är skillnaderna liten i 20-årsåldern för att sedan öka till att vara relativt konstanta (mellan 40 fram till 64 års ålder rör det sig om drygt ungefär 5 000 kronor per månad). (Socialdepartementet, 2016) Lönegapet inom handeln uppvisar samma mönster.

Om vi tittar närmare på personer över 65 år är inkomstgapet 26 procent för riket. Det innebär att inkomstgapet är större efter pension än före pension. Eftersom pensioner speglar arbetslivet är det inte förvånande att gapet fortfarande är stort. Gapet mellan kvinnor och män har inte minskat nämnvärt de senaste 30 åren. Bruttopensionen (allmän pension, tjänstepension och privat pension) fortsatte att minska fram tills 2005 och den allmänna pensionen fortsatte att minska mellan 2005 och 2013.

Anledningen till att gapet inte minskar är att skattesystemet var mer omfördelande i mitten på 90-talet och att effekten av minskningen i den allmänna pensionen har upphävts av tjänstepensioner, kapitalinkomster och att arbetsinkomster har ökat sin andel av de totala inkomsterna för pensionärerna. Trots att de kvinnliga pensionärerna i genomsnitt har haft ett större arbetskraftsdeltagande 2013 än tidigare har gapet i disponibel inkomst varit relativt konstant. Om man mäter olika delar av inkomsten och adderar olika delar så framkommer hur gapet påverkas av en specifik del.

Inkomstslag	Gap i procent
Inkomstgrundad allmän pension	34
+ garantipension	27
+ änkepension	20
+ bostadstillägg	17
+ tjänstepension och privat pension	27
+ lön m.m.	29
Kapital m.m.	31
Disponibel inkomst	26

Gapet för den inkomstgrundande pensionen är 34 procent. När sedan grundskyddet inom den allmänna pensionen adderas minskar skillnaderna mellan könen till 17 procent. När andra former av pension adderas ökar gapet. Eftersom skattesystemet är omfördelande minskar skatten gapet mellan könen. Alla delar som speglar inkomsten under förvärvslivet bidrar till att gapet ökar medan grundskyddet, bostadsbidraget och skattesystemet minskar gapet mellan könen.

Tjänstepensionen är likt den allmänna pensionen en spegling av den inkomst som en individ haft under sitt förvärvsliv. Enligt Socialstyrelsen kan inkomstgapet förbli oförändrat om det inte sker förändringar i samhället i form av ett förändrat arbetskraftsdeltagande och en annan lönestruktur eller att det sker förändringar i de system som påverkar pensionärernas ekonomi som skatter, grundskyddet eller tjänstepensionen.

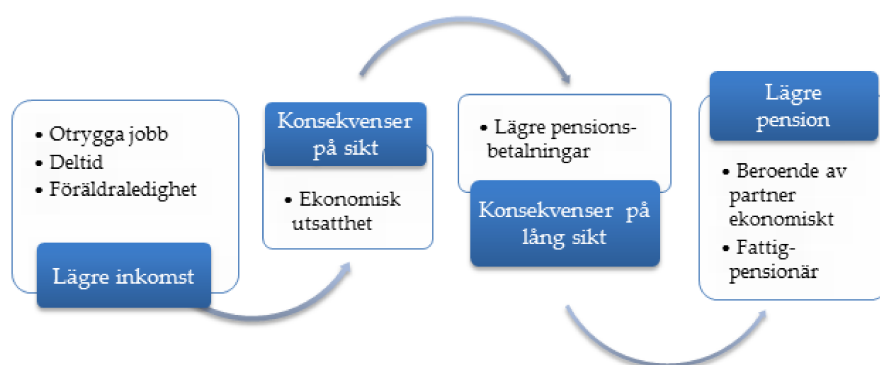

6. Avslutande diskussion – Hur kan den ojämsställda pensionen rättas till?

I den här rapporten har vi undersökt hur pensionerna ser ut för Handels pensionärsmedlemmar samt riket i sin helhet. Statistiken ger en dystert bild. Flertalet av Handels pensionärsmedlemmar tvingas klara sig på en så låg pension att de ligger under fattigdomsgränsen. Kvinnliga medlemmar är särskilt utsatta.

6.1 Arbetslivet

Skillnaden i pension är en spegling av ett ojämsställt arbetsliv där deltidsnormen har inlåsnings-effekter som ger färre arbetade timmar, lägre livsinkomst och därmed lägre pension. Rapporten visar att många kvinnor har en betydligt lägre pension än män. Mönstret är likadant för riket som för Handels pensionärsmedlemmar.

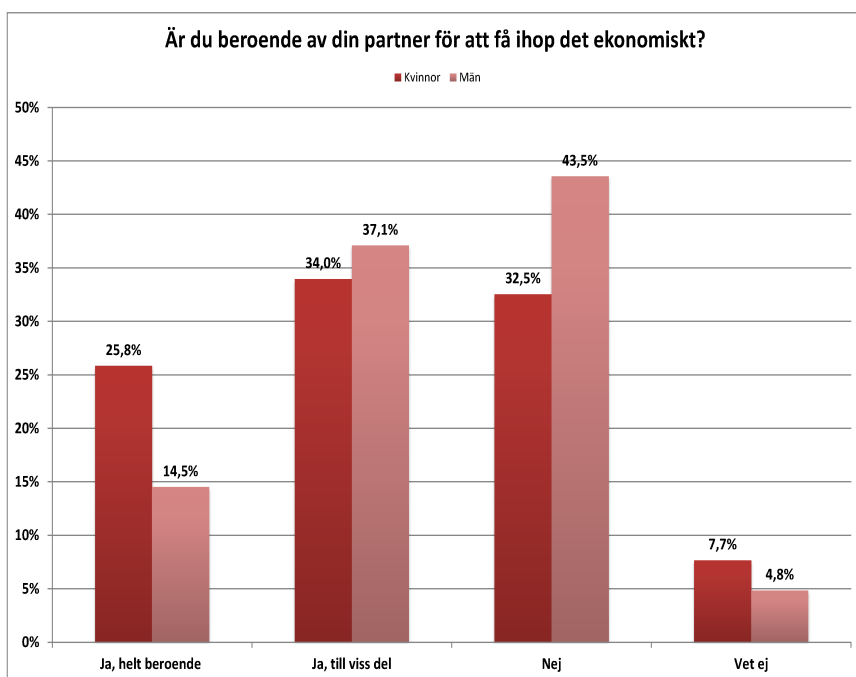
Ett arbetsliv som präglas av otrygga jobb och deltid kommer att leda till färre arbetade timmar och lägre löneutveckling. Det kan leda till svårigheter att skaffa lån, skaffa bostad och planera sin privatekonomi. Det kan leda till att personen befinner sig i en utsatt ekonomisk situation. Även beslutet att skaffa barn påverkar den ekonomiska situationen. En effekt av detta blir att pensionsinbetalningarna blir lägre och att man inte har någon realistisk möjlighet att spara privat till sin pension. På lång sikt så kommer det att påverka pensionen så att man riskerar att bli en fattigpensionär.

Många pensionärsmedlemmar i Handels beskriver en knaper vardag.

”Jag har inget över när hyra el telefon tv och mediciner är betalt åter mest fil och müsli riktig mat ca 1 gång i veckan köper kläder i absoluta nödfall.”

”Eftersom jag ingen partner har så blir det till att ta avbetalning på medicin, handla mat med röda lappar eller halva priset, klädinköp = noll, nöjen nästan uteslutet om jag inte blir bjuden eller att barnen mina sponsrar genom presenter. Ingen kul sits alls.”

En annan konsekvens kan vara att man blir beroende av sin partner ekonomiskt. När vi frågade Handels kvinnliga pensionärsmedlemmar svarade 60 procent att de var helt eller delvis beroende av sin partner för att få ihop det ekonomiskt. Trots att män i genomsnitt har högre pension uppger ändå över 50 procent att de är beroende av sin partner för att klara sig. Det gör att Handels pensionärsmedlemmar och i synnerhet kvinnor i många fall blir beroende av sin partner för att klara sig ekonomiskt.

”Det är sorgligt att bli beroende av sin man. Han är mycket äldre än jag och jag bävar den dagen om jag blir ensam med så liten pension.”

”Utan min partner hade jag inte klarat mig ekonomiskt, inte kunnat bo kvar i mitt hem och inte kunnat göra något överhuvudtaget. Man pratar om fattiga ålderspensionärer men man glömmer bort att det finns många sjukpensionärer som lever med usel pension och som pga sjukdom aldrig har haft möjligheten att förbättra sina förutsättningar och därmed, om man har tur, är helt beroende av någon annan för att kunna klara sig.”

”Är begränsad att förlita mig på min partner, är förnedrande.”

”Jag är ensamstående kvinna. Klarar mig inte på min pension. Som samhället är uppbyggd så måste man leva i parrelation för att leva ett drägligt liv. Tyvärr. Jag arbetar med samhällstjänster för att dryga ut pensionen och det får jag nog göra tills jag lägger igen ögonen.”

Det här är i första hand ett problem som kräver åtgärder inom arbetslivet. Inom kvinnodominerade yrken och sektorer finns det en stark deltidsnorm. Snittet för deltidarbete inom LO-förbunden är 26 procent medan de kvinnodominerande förbunden som Handels, Kommunal och Hotell- och Restaurangfacket hade runt 40 procent eller mer deltid. Inom detaljhandeln jobbar hela 74 procent av kvinnorna och 53 procent av männen deltid. Det utbredda deltidarbetet i kombination med tidsbegränsade anställningar och perioder av arbetslöshet gör att pensionsutfallet blir väldigt lågt. Om tillsvidareanställning och heltid sågs som en norm på arbetsmarknaden skulle situationen för pensionärer vara bättre. Men sannolikt skulle det också vara något som långsiktigt gynnade företagen. Tidigare studier tyder på att inte bara individen påverkas negativt av en otrygg arbetsmarknad utan att det på sikt även får negativa effekter på försäljningssiffror för företag. Investeringar i personal blir för handeln särskilt viktigt när konkurrensen från e-handelsföretag ökar.⁷

En annan förändring som måste ske för att höja kvinnors pensioner är jämställda löner. Löneskillnaderna mellan män och kvinnor var 2015 enligt Medlingsinstitutet 12,5 procent när alla arbeten räknades upp till heltid. Tar man in det faktum att kvinnor i större utsträckning jobbar deltid blir skillnaden mycket större.

⁷ Se diskussion i (Berggren & Carlen, 2016) eller forskningen i (Ton, 2014).

De ekonomiska skillnaderna förstärks när man får barn eftersom kvinnors deltidsarbete ökar medan mäns inte nämnbart påverkas. Kvinnor tar idag ut 75 procent av alla föräldrapenningdagar och 65 procent av all tillfällig föräldrapenning. Utöver det finns det kvinnor som är föräldralediga utan föräldrapenning, vilket är ovanligt bland männen. Eftersom föräldrapenning är pensionsgrundande i det allmänna pensionssystemet kan pensionsintjänandet påverkas negativt om du är helt ledig utan att ta ut föräldrapenning.

För att förändra jämställdheten i hemmet krävs en normförändring där kvinnor inte tar det absolut största ansvaret för hemmet och barnen. Vi vet sedan tidigare att kvinnor tar ut majoriteten av samtliga föräldrapenningdagar. Ett sätt att skapa en normförskjutning är att individualisera föräldraförsäkringen. Det skulle innebära att arbetsgivarana inte skulle utgå från att kvinnorna kommer att ta majoriteten av ansvaret för barnet. En annan viktig aspekt som LO tar upp i sin rapport "Vad krävs för en hållbar pension" är att tillgången till äldreomsorg och barnomsorg måste fungera. Detta är viktigt för att anställda och i synnerhet kvinnor inte tvingas gå ner i arbetstid för att ta hand om sina äldre anhöriga eller tacka nej till heltidsarbete på grund av bristen på barnomsorg.

En annan och avgörande sak i vårt nuvarande system som påverkar pensionen är hur länge man orkar arbeta och när man går i pension. Medelpensioneringsåldern inom LO-kollektivet är idag 63,8 år, vilket är en bit under det allmänheten uppfattar som ordinarie pensionsålder. Pensionsåldern i Sverige ligger med internationella mått högt.⁸

Idag krävs det arbete upp till 67 år för att uppnå en pension (allmän och tjänstepension) som motsvarar 70 procent av slutlönen. Men, detta är under förutsättning att pensionen tjänas in under heltidsarbete under en period av hela 47 år. Det innebär att den genomsnittliga LO-arbetaren minst går i pension 3,2 år tidigare än vad som behövs. Förutsättningarna bryts också om personen har perioder med deltidsarbete, sjukdom och arbetslöshet och innebär att personen måste jobba ännu längre alternativt att pensionsutfallet blir lägre. (Andersson, 2015)

Vidare är risken att drabbas av sjukdom och utslitning ojämnt fördelad. Enligt senaste undersökningen från Arbetsmiljöverket bedömer en av tio sysselsatta i handeln, i åldern 50–64 år, att de inte orkar arbeta fram till ordinarie pensionsålder. Det är en ökning från 2013. LO-grupperna är de som i högre utsträckning än andra drabbas av detta och då får ersättning från sjukförsäkringen. (Arbetsmiljöverket, 2016)

Som vi vet sen tidigare är skillnaderna mellan olika yrkesgrupper inom LO-kollektivet stora. Det skiljer sig exempelvis 3,3 år mellan kvinnliga brevbärare, som har den lägsta pensionärsåldern, och manliga grovplåtslagare. Det innebär att en kvinnlig brevbärare i snitt får 44 procent lägre allmän pension än vad som anses behövligt, medan exempelvis grovplåtslagare får 17 procent lägre pension. Inom Handels är den genomsnittliga pensionsåldern 63,6 år. För män är den genomsnittliga pensionsåldern 63,9 och för kvinnor 63,4 år. (Andersson, 2015)

Det viktigaste för individens inkomster är dock inte att en person arbetar tills de är 67, utan att de väntar med att ta ut pensionen tills de är 67 år gamla. Varje år en arbetare arbetar extra eller avvaktar med att ta ut pension är betydelsefullt för inkomsten. Om en arbetare pensionerar sig vid 67 istället för 65 år stiger individens pension från 58-60 procent av slutlönen till 68-70 procent av slutlönen. För de som orkar är fortsatt arbete ytterligare några år ett sätt att öka sin pension. Men för de som går i pension redan vid 63-64 ålder är det förmodligen inget alternativ. De som idag inte orkar arbeta fram tills pensionering kan dock få sjukersättning fram tills dess. Det gör att de kan vänta med att ta ut ålderspension. De förändrade reglerna kring sjukersättning har medfört att flera som tidigare skulle fått sjukersättning inte har kunnat få det och tvingas ta ut ålderspension tidigare. Enligt Morin kan man redan idag lösa problemet med låg pension för dessa individer genom att öka möjligheterna att få sjukersättning och höja åldern för rätt till sjukersättning till 67 års ålder. (Morin, 2015)

På lång sikt handlar det om arbetslivets villkor kan förändras för att en bra pension ska

⁸ http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Sverige-har-hogst-pensionsalder-i-EU/.

kunna bli en verklighet för LO-arbetare. Av den anledningen går det inte att begränsa diskussionen till att handla om åldersgränser som finns i pensionssystemet och i kringliggande system. Ett förlängt arbetsliv kan uppnås genom en ökad arbetsfrekvens under arbetslivet eller genom tidigare inträde eller senare utträde från arbetsmarknaden. Genom inkomstprincipen är pensionen en spegel av det arbetsliv som individen har haft. För att uppnå en högre pension krävs därför att möjligheten till att öka antalet arbetade timmar under hela arbetslivet ökar. (Andersson, 2015)

6.2 Pensionssystemet

Utöver långsiktiga reformer inom arbetslivet kommer det också att krävas förändringar av det nuvarande pensionssystemet – givet att vi inte vill se än fler pensionärer med mycket låg pension. I det nuvarande systemet har utvecklingen av demografin (att vi lever längre) gjort att pensionerna sänkts jämfört med vad man räknade med när systemet konstruerades på 1990-talet.

Mycket tyder på att systemet är underfinansierat om man ser till pensionärernas inkomster. Avgifterna till systemet som i dag ligger på 18,5 procent på arbetsgivaravgiften behöver därför höjas. Beroende på perspektivet blir det en fråga om hur mycket. Beräkningar av Morin visar att det skulle krävas en höjning av avgiften med 5,5 procent för att få samma pension vid 65 år som om man arbetade tills man vara 67 år gammal. Men eftersom pensionssystemet är premiebestämt får en avgiftshöjning full effekt först efter ett helt arbetsliv. Det skulle således ta 45 år. Det är under förutsättning att allt annat är lika. Om förbättringar av arbetsmiljö, förbättrade möjlighet att få sjukersättning och en förlängning av rätten till sjukersättning införs kommer inte en sådan höjning behövas. Hur mycket avgiften behöver höjas beror således på vilka åtgärder som införs och vilka effekter de har.

En fråga utöver höjningen handlar om möjligheten att avskaffa premiepensionsdelen. En av de mer utförliga utvärderingarna av det svenska pensionssystemet gjordes av Nicholas Barr för Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO). Rapporten är kritisk till de för stora valmöjligheterna som finns inom premiepensionssystemet, där det finns cirka 800 fonder att välja mellan. Enligt rapporten visar forskning att personer ofta avstår att välja under sådana omständigheter. En annan anledning är kostnaden för alternativ. Alternativ är förmånligt bara då den resulterade välfärdsökningen överväger kostnaden. Med individuella pensionskonton kan kostnaden för flera alternativ vara betydande. Över en hel karriär kan en årlig driftsavgift på 1 procent minska den ackumulerade summan och vidare pensionen med 20 procent. Dessutom finns det stordriftsfördelar eftersom administration av ett enskilt konto närmast är en fast kostnad.

Vidare finns det informationsproblem då många inte vet vilken risk de möter. Även om någon har kunskapen att välja väl är vinsten att välja rätt varje månad liten, medan transaktionskostnaden i tid är betydande. Därför har arbetare, speciellt låginkomsttagare, där vinsten för varje månad är minst, lågt incitament att följa upp förändringar i detaljer angående alternativa investeringar. Att informationen ofta är asymmetrisk förvärrar problemet.

Utöver det uppstår det beteendeproblem på två sätt: individer kan göra ett dåligt jobb att räkna ut deras optimala pensionsstrategi (begränsad rationalitet), eller att de vet den rätta strategin men misslyckas med att utföra den (begränsad viljekraft). (Barr, 2013)

LO menar att det är helt oacceptabelt att individer med samma livsinkomst ska få helt olika pensioner beroende på deras placeringsval. Dagens system levererar enligt LO orimligt stora variationer i pensionsutfallet. De föreslår att premiepensionssystemet läggs ner och att en utredning tittar närmare på hur det ska utformas. Ett annat alternativ är enligt dem att fonderna förmedlas i en sammanhållen fond. Det skulle innebära samma pensionsutfall för individer för individer med samma livsinkomst och låga kostnader för förvaltningen, vilket ger mer pension för pengarna.

Appendix

”Ganska ansträngt hela tiden, oro för tandläkare, glasögon, läkarbesök. Inget får gå sönder av det man har för då blir det inget nyköp.”

”Har knappt pengar till mat, bensin, SL-kort.”

”Svårt. Har inte råd med alla utgifter som tandläkare, hårfrisör, fotvård, kläder, nöje, medicin, bil med bensin och reparationer m.m. Hade gärna tagit hänsyn med barnbarn, hyra ca. 5-6 000:-. hund-och kattmat, försäkringar, veterinär m.m. Man vill ju ha sina djur kvar för sällskap som man har haft innan pension m.m.”

”Det är inte roligt att vara beroende av någon annan när man ändå har arbetat hela sitt liv.”

”Är tacksam så länge man är två.”

”Arg och besviken.”

”Fruktansvärt jobbigt, psykiskt, att inte klara sig själv, tandläkare, glasögon och andra stora kostnader finns inte en möjlighet att klara själv, maken betalar hyra m.m.”

”Som löner och pensioner ser ut i Sverige kan man bara konstatera att den fackliga och politiska (s) sidan främst har gynnat fackpampar, politiker, direktörer, aktieägare m.fl. Det var väl också det som var deras mening. Det är en dålig tröst att med ännu fler år av makt för dom blå så hade det varit ännu värre.”

”Man får lära sig att leva på det man har.”

”Känner mig ständigt i underläge, kan inte bidra med något ekonomiskt, vilket gör att jag ibland mår dåligt.”

”Inte råd med bil fast jag är astmatiker. Ett helvete.”

”Utan min partner hade jag inte klarat mig ekonomiskt, inte kunnat bo kvar i mitt hem och inte kunnat göra något överhuvudtaget. Man pratar om fattiga ålderspensionärer men man glömmer bort att det finns många sjukpensionärer som lever med usel pension och som pga sjukdom aldrig har haft möjligheten att förbättra sina förutsättningar och därmed, om man har tur, är helt beroende av någon annan för att kunna klara sig.”

”Man får ju planera och tänka sig för så att pengarna räcker. Det kommer ju att bli värre när tjänstepensionen drastiskt minskas efter 5 år. Då lär det bli knepigt att få ekonomin att räcka till, men man kanske inte ens lever då.”

”Måste förbli gift.”

”Pensionslivet är inte alls bra, det är som att sitta i fängelse. Man måste omställa alla sina rutiner framför allt när det gäller vart och hur och när man ska använda den lilla resten av pengarna som blir kvar efter alla fasta räkningar är betalt. En nyinkommen kommer att ha ett bättre liv än en pensionär som har arbetat och har betalat skatt. Man blir deprimerad!! Dessutom betalar vi 30 % skatt av den lilla bidrag vi får ut som man kallar för pension.”

”Jag måste ta ett jobb som städare, senioruthyrning. Jag vill inte det, tycker att har man jobbat i 47 år ska pensionen vara bra mycket bättre. Det är helt galet, dom rika blir rikare och dom fattiga blir fattigare.”

”Den påverkar allt men S Stefan Löfven har nu gått ut med lagt kort ligger dvs alliansens försämringar för sjuka och arbetslösa ligger kvar. Vi är nu kort i deras hasardspel. Glöm nöjen. Redan idag räcker pengarna bara till räkningar och mat, utan sambo vore livet riktigt trist och jag hade inte haft råd med tex tandläkare, medicin, kläder osv.”

Litteraturförteckning

- Adolphson, D. (2016). *Pensionsrapporten 2015 – viktiga frågor som påverkar pensionsområdet*. Stockholm: AMF.
- Adolphson, E. (2015). *Deltidsfällan – Hur en ojämsälld arbetsmarknad ger ojämsällda pensioner*. Stockholm: Alecta.
- Andersson, R. (2015). *Vem kan jobba till 67? – En rapport om medelpensioneringsåldern i olika LO-yrken*. Stockholm: LO.
- Arbetsmiljöverket. (2016). *Arbetsmiljöstatistik. Rapport 2016:2*. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Barr, N. (2013). *Pension system in Sweden*. Stockholm: ESO - Expertgrupp för studier i offentliga finanser.
- Berggren, C., & Carlen, S. (2016). *En dålig affär – En studie av otrygga anställningar i detaljhandeln*. Stockholm: Handelsanställdas förbund.
- Expressen. (u.d.). *www.expressen.se*. Hämtat från <http://www.expressen.se/ekonomi/persson-vantar-folkstorm-om-pensionen/> den 1 juli 2016
- Försäkringskassan. (2013). *Ojämsälld arbetsbörda – Föräldradedighetens betydelse för fördelning av obetalt arbete*. Stockholm: Försäkringskassan.
- Handels. (maj 2016). *Enkätundersökning till pensionerade medlemmar*.
- Medlingsinstitutet. (2016). *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2015 – Vad säger den officiella statistiken*. Stockholm: E-print.
- Morin, M. (2015). *Vad får arbetare i pension?* Stockholm: LO.
- Pensionsmyndigheten. (u.d.). Hämtat från <https://secure.pensionsmyndigheten.se/Garantipension.html> den 17 januari 2016.
- Pensionsmyndigheten. (u.d.). *www.pensionsmyndigheten.se*. Hämtat från Pensionsmyndigheten: <https://secure.pensionsmyndigheten.se/SaBeraknarViDinTillaggs-pension.html> den 17 januari 2016
- Pensionsmyndigheterna. (u.d.). *www.pensionsmyndigheterna.se*. Hämtat från Premiepensionen är en del av den 17 januari 2016.
- PRO. (2015). *Ålderdom utan fattigdom – Om äldrefattigdom och kvinnors låga pensioner*. Stockholm: PRO.
- Socialdepartementet. (2016). *Jämsällda pensioner*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Ton, Z. (2014). *The Good Job Strategy. How the smart companies invest in employees to lower costs & boost profit*. Boston: MIT Sloan School of Management.
- Wall, A. (2015). *Pensionen – en kvinnofälla*. Stockholm: Kommunal.

Nu når du
Handels Direkt
på 0771-666 444

Hos Handels Direkt får du personlig rådgivning i frågor som rör ditt medlemskap, jobbet och arbetslivet. Det kan vara allt från anställningsvillkor, löner, arbetsmiljön, rättigheter och medlemsförmåner till frågor om din medlemsavgift.

Du når Handels Direkt alla vardagar 8-18 på 0771-666 444.

Handelsanställdas förbund